

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

**ACTA ACADEMIAE
BEREGSASIENSIS:
GEOGRAPHICA ET RECREATIO**

№ 2, 2024

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

Журнал “Acta Academiae Beregsasiensis: Geographica et Recreatio” засновано у 2023 році
Закарпатським угорським інститутом імені Ференца Ракоці II

Суб'єкт у сфері друкованих медіа:

Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1751 від 11.12.2023 року

Метою журналу “Acta Academiae Beregsasiensis: Geographica et Recreatio” є висвітлення результатів фундаментальних і прикладних суспільно- та природничо-географічних досліджень, геоекології, геоінформатики та картографії; досліджень у сфері готельно-ресторанної справи, туризму та рекреації.

Випуск рекомендовано до друку Вченою радою Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II
(протокол № 1 від 25 січня 2024 року)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор

Щука Галина Петрівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри географії та туризму, Закарпатський угорський інститут ім. Ф. Ракоці II, Україна

Члени редакційної колегії

Генці Шандор Олександрович – доктор філософії, доцент, доцент кафедри географії та туризму, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна

Дишкантюк Оксана Володимирівна – кандидат технічних наук, доцент, декан факультету менеджменту, готельно-ресторанної справи та туризму, Міжнародний гуманітарний університет, Україна

Дністрянський Мирослав Степанович – доктор географічних наук, професор, професор кафедри географії України, Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Заставецька Леся Богданівна – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри географії та методики її навчання, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

Зеленко Олена Олександрівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри міжнародної економіки і туризму, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, Україна

Кисельов Юрій Олександрович – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри геодезії, картографії і кадастру, Уманський національний університет садівництва, Україна

Колотуха Олександр Васильович – доктор географічних наук, доцент, професор кафедри міжнародного туризму та країнознавства, Національний авіаційний університет, Україна

Kish Tímea – D.Sc., PhD, доцент, Сегедський університет, Угорщина

Корнус Олеся Григорівна – кандидат географічних наук, доцент, завідувач кафедри загальної та регіональної географії, Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка, Україна

Лорант Давід – доктор філософії, професор, Університет імені Джона фон Неймана, Угорщина

Мельниченко Світлана Володимирівна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри готельно-ресторанної справи та туризму, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Михайліченко Ганна Іванівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри туризму та рекреації, Державний торговельно-економічний університет, Україна

Охріменко Алла Григорівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри готельно-ресторанного бізнесу, Державний торговельно-економічний університет, Україна

Паска Марія Зіновіївна – доктор ветеринарних наук, професор, завідувач кафедри готельно-ресторанного бізнесу, Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського, Україна

Підгрушний Григорій Петрович – доктор географічних наук, професор, завідувач сектору територіальної організації суспільства, Інститут географії Національної академії наук України, Україна

Сіладі Ференц – доктор філософії, доцент, Парціумський християнський університет, Румунія

Фодор Дюло Дюлович – кандидат географічних наук, доцент, проректор з наукової роботи та питань якості освіти, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна

ISSN 2786-5843 (Print)

ISSN 2786-6440 (Online)

© Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, 2024

ЗМІСТ

Ivett Vargáné Gálicz, Gyula Fodor, Lóránt Dénes Dr. Dávid CASTLES IN HUNGARY: UTILISING OUR BUILT HERITAGE TO CREATE VALUE.....	5
Molnár József, Tátrai Patrik, Kovály Katalin A KÁRPÁTALJAI MAGYAROK FELEKEZETI MEGOSZLÁSA A SUMMA 2017 FELMÉRÉS EREDMÉNYEINEK TÜKRÉBEN.....	18
Oláh Natália, Szalai Katalin, Gönczy Sándor, Lontai-Szilágyi Zsuzsanna TURISZTIKAI IMÁZSELEMZÉS KÁRPÁTALJÁN MAGYARORSZÁGI ÉS UKRAJNAI TURISTÁK KÖRÉBEN A COVID-19 KÜSZÖBÉN.....	33
Дишкантюк Оксана Володимирівна, Власюк Карина Вікторівна, Марковська Анастасія Валеріївна ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ.....	50
Ігнатишин Василь Васильович, Іжак Тібор Йосипович, Молнар Д Стефан Стефанович РАДІОАКТИВНИЙ ФОН СЕРЕДОВИЩА ТА СУЧАСНІ РУХИ КОРИ В ЗАКАРПАТСЬКОМУ ВНУТРІШНЬОМУ ПРОГІНІ: СЕЙСМІЧНИЙ АСПЕКТ.....	58
Ковальчук Ірина Ігорівна КОНЦЕПЦІЯ ЕКОГОТЕЛЮ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ТРЕНД РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ.....	69
Корнус Олеся Григорівна, Пацюк Вікторія Сергіївна, Венгерська Наталя Сергіївна ТУРИСТИЧНІ КЛАСТЕРИ У ПРИФРОНТОВИХ ГРОМАДАХ УКРАЇНИ.....	79
Щука Галина Петрівна, Лемко Іван Степанович, Шейко Віталій Ілліч МЕДИЧНИЙ СПА- ТА САНАТОРНО-КУРОРТНИЙ ТУРИЗМ: ВІДМІННІСТЬ КОНЦЕПЦІЙ.....	90

CONTENTS

Ivett Vargáné Gálicz, Gyula Fodor, Lóránt Dénes Dr. Dávid CASTLES IN HUNGARY: UTILISING OUR BUILT HERITAGE TO CREATE VALUE.....	5
Molnár Yosyp, Tátrai Patrik, Kovály Katalin THE RELIGIOUS COMPOSITION OF THE ETHNIC HUNGARIANS IN TRANSCARPATHIA BASED ON THE SURVEY 'SUMMA 2017'.....	18
Olah Nataliia Karlivna, Salai Katalyn, Gönczy Sándor Oleksandrovych, Lontai-Siladi Zhuzhanna DESTINATION IMAGE ANALYSIS IN TRANSCARPATHIA AMONG TOURISTS FROM HUNGARY AND UKRAINE ON THE THRESHOLD OF COVID-19.....	33
Dyshkantiuk Oksana Volodymyrivna, Vlasiuk Karyna Viktorivna, Markovska Anastasiia Valeriivna INNOVATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES IN THE RESTAURANT BUSINESS.....	50
Ihnatyshyn Vasyl Vasylovych, Izhak Tibor Yosypovych, Molnar D Stefan Stefanovych RADIOACTIVE BACKGROUND OF THE ENVIRONMENT AND MODERN MOVEMENTS OF THE EARTH'S CRUST IN THE TRANSCARPATHIAN INNER TROUGH: SEISMIC ASPECT.....	58
Kovalchuk Iryna Ihorivna THE CONCEPT OF AN ECO-HOTEL AS AN INNOVATIVE TREND IN THE DEVELOPMENT OF THE HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS.....	69
Kornus Olesia Hryhorivna, Patsiuk Viktoriia Serhiivna, Venherska Natalia Serhiivna TOURIST CLUSTERS IN FRONTLINE COMMUNITIES OF UKRAINE.....	79
Shchuka Halyna Petrivna, Lemko Ivan Stepanovych, Sheiko Vitalii Illich MEDICAL SPA & HEALTH RESORT TOURISM: DIFFERENCE OF CONCEPTS.....	90

УДК 338.48-6:615.8

DOI <https://doi.org/10.32782/2786-5843/2023-2-8>

МЕДИЧНИЙ СПА- ТА САНАТОРНО-КУРОРТНИЙ ТУРИЗМ: ВІДМІННІСТЬ КОНЦЕПЦІЙ

Щука Галина Петрівна

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри географії та туризму,
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, м. Берегове, Україна
ORCID ID: 0000-0003-4368-5081

Лемко Іван Степанович

доктор медичних наук, директор,
Державна установа «Науково-практичний медичний центр “Реабілітація”
Міністерства охорони здоров’я України», м. Ужгород, Україна
ORCID ID: 0000-0002-5762-6560

Шейко Віталій Ілліч

доктор біологічних наук, професор,
професор кафедри біології,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, м. Ніжин, Україна
ORCID ID: 0000-0001-7932-4478

Санаторно-курортний туризм переживає кризу, яку намагається подолати шляхом диверсифікації та комерціалізації послуг, що поступово перетворює його у медичний спа-туризм. Мета дослідження – визначити наслідки цього процесу, встановивши спільне та відмінне у концепціях санаторно-курортного та медичного спа-туризму. Методологія дослідження: системно-структурний підхід, методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, прогнозування, аналогії, наукового узагальнення, співставлення та порівняння. Результати дослідження: визначено спільне, відмінне та індивідуальне у концепціях цих видів туризму. Практичне значення: виокремлено характерні риси, які відрізняють санаторно-курортний туризм від медичного спа-туризму, і можуть бути втрачені внаслідок злиття цих сегментів.

***Ключові слова:** санаторно-курортний туризм, медичний спа-туризм, health tourism, порівняння концепцій.*

MEDICAL SPA & HEALTH RESORT TOURISM: DIFFERENCE OF CONCEPTS

Shchuka Halyna Petrivna

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Geography and Tourism,
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Berehove, Ukraine
ORCID ID: 0000-0003-4368-5081

Lemko Ivan Stepanovych

Doctor of Medical Sciences, Director,
State Institution “Scientific and Practical Medical Center “Rehabilitation”
of the Ministry of Health of Ukraine”, Uzhhorod, Ukraine
ORCID ID: 0000-0002-5762-6560

Sheiko Vitalii Ilich

Doctor of Biological Sciences, Professor,
Professor at the Department of Biology,
Nizhyn Mykola Gogol State University, Nizhyn, Ukraine
ORCID ID: 0000-0001-7932-4478

It has been established that health-resort tourism is experiencing a crisis in most countries. One of the ways out of this crisis is diversification and commercialization of such services, which brings them closer to the segment of medical spa tourism and allows scientists to predict gradual confluence of these types of health tourism. The aim of the study: to determine the consequences of this process, determining common features and differences in the concepts of health-resort and medical spa tourism. The research methodology is based on a systemic-structural approach using methods of analysis and synthesis, induction and deduction, forecasting, analogy, scientific generalization, juxtaposition and comparison.

Results of the study: common, different and individual in the concepts of health-resort tourism and medical spa tourism are defined. It has been established that sanatorium-resort tourism and the medical direction of spa tourism ensure that tourists receive medical services during the trip, and are regulated simultaneously by the legal norms of tourist activity and medical practice. However, these types of tourism differ in funding sources; the principles of formation of the stay program; requirements for the availability of natural healing resources and have different target audiences, occupying different segments of the tourist market. Practical significance: the obtained results allow us to clarify and outline concrete proposals in the development of each of the studied segments. Significance / originality: characteristic features that distinguish health-resort tourism and medical spa tourism are highlighted, and these peculiarities may be lost as a result of confluence of these segments. This information may serve as a promotion for reevaluation the reorganization processes of health-resort tourism.

Key words: health resort tourism, medical spa tourism, health tourism, comparison of concepts.

Постановка проблеми. Протягом досить тривалого часу бажання покращити здоров'я у потенційних туристів пов'язувалося з відвідуванням санаторіїв, де їм пропонувалися лікувальні процедури на основі використання властивостей мінеральних вод та інших природних лікувальних ресурсів під професійним наглядом медичних працівників. В 90-ті роки минулого століття ситуація кардинально змінюється: зменшення фінансування санаторно-курортних закладів з боку держави актуалізує питання залучення платоспроможних споживачів. Зростання частки комерційних туристів призводить до формування пропозицій, які безпосередньо не пов'язані з лікуванням, але здатні покращувати фізичний та психологічний стан людини. В результаті співвідношення лікувальних та оздоровчих послуг у курортних закладах змінюється на користь останніх.

Паралельно, за рахунок збільшення кількості осіб похилого віку, зростання обізнаності населення та поширення концепції проактивного ставлення до здоров'я, стрімко розвивається спа- та велнес-туризм, де набувають популярності програми інтенсивного

відновлення для офісних працівників, активного старіння для споживачів пенсійного віку чи пропозиції, які Jo Little характеризує як «відповідальність для зайнятої багатозадачної сучасної жінки» [1] тощо.

Спалах глобальної пандемії COVID-19 у 2020 році створив значний тиск на світову медичну та економічну системи та змусив зацікавлені сторони шукати економічно ефективні рішення [2]. Внаслідок кризи систем охорони здоров'я відбулися зміни в настроях споживачів туристичного ринку: зріс попит на подорожі, які б забезпечували відновлення після хвороби, покращення фізичного та психологічного стану, подовження життя чи інші позитивні, з точки зору здоров'я, результати.

В результаті такої гібридизації на світовому туристичному ринку функціонують санаторно-курортні заклади та комплекси з медичними спа-центрами, які пропонують ідентичні лікувально-оздоровчі послуги. Ця ситуація викликає певні ускладнення, як у споживачів, які не розуміють різницю в пропозиції, так і у власників закладів при формуванні та просуванні туристичного продукту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на значну кількість досліджень (627 досліджень, опублікованих за період з 1997 р. по березень 2021 р. у базі даних Web Science Core Collection [2]), визначення сутності та перспектив розвитку санаторно-курортного та медичного спа-туризму залишається дискусійним. Проведений аналіз позицій вітчизняних та зарубіжних науковців [3; 4], практик туристичного бізнесу [5–9] вказує на існування різноманітних лікувально-оздоровчих традицій, культурно-історичних, етно-економічних, нормативно-правових та інших чинників, які визначають специфіку розвитку згаданих видів туризму в кожній з країн чи регіоні країни.

Серед робіт, в яких представлено результати досліджень цільових аудиторій санаторно-курортного та медичного спа-туризму, аналіз асортименту пропонованих послуг, методів лікування, порівняння різних моделей спа та інші питання, є наукові доробки А. Szromek, R. Butler, A. Matczak, K. Wybran'czyk, M. Jakovčić, R. Anaya-Aguilar, G. Gemar, C. Anaya-Aguilar, D. Dryglas, P. Różycki, C. Costa, J. Quintela, J. Mendes, A. Zollo, B. Simonetti, V. Salsano, C. Rueda-Armengot, K. Johnston, L. Puczkó, M. Smith, P. Erfurt-Cooper, M. Cooper, H. Mueller, E. Lanz-Kaufmann, C. Hall, L. Popescu тощо.

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Розглядаючи перспективи подальшого розвитку санаторно-курортного туризму, більшість учених вбачають їх у злитті з медичним напрямком спа-туризму. Треба відзначити, що в окремих країнах уже напрацьовано відповідний досвід. Проте, залишається відкритим питання, наскільки ці види туризму є рівнозначними, і чи зможе медичний напрямок спа-туризму в повній мірі виконувати функції санаторно-курортного туризму.

Мета дослідження. Вочевидь, щоб визначити оптимальний напрямок подальшого розвитку санаторно-курортного туризму та його позицію на світовому туристичному ринку (з точки зору існування як самостійного, нішевого, виду туризму чи повне перетворення

на медичний спа-туризм), необхідно встановити спільне та відмінне у реалізації концепцій санаторно-курортного та медичного спа-туризму.

Основний матеріал. В зв'язку із суперечливим трактуванням сутності досліджуваних явищ як у вітчизняній, так і у зарубіжній туристології надаємо визначення, які, на наш погляд, найкраще виражають зміст даних понять.

Санаторно-курортний туризм – тип туристичної діяльності, що спрямована на поліпшення та відновлення здоров'я методами санаторно-курортного лікування, які базуються на застосуванні природних лікувальних ресурсів.

Медичний спа-туризм – тип туристичної діяльності, яка спрямована на поліпшення та відновлення здоров'я шляхом застосування спеціальних методик оздоровлення: лікувальні фізичні вправи, дієтичне харчування, лікувально-оздоровчі процедури, які не передбачають медичного втручання, але реалізуються переважно фахівцями з охорони здоров'я.

Санаторно-курортний та медичний спа-туризм належать до категорії подорожей з метою піклування про здоров'я і є підвидами лікувально-оздоровчого туризму (англ. – health tourism). Обидва досліджувані явища пов'язані з категорією «здоров'я» і передбачають надання послуг лікування (сфера послуг за напрямком збереження здоров'я та аспекти формування здоров'я зберігаючих технологій), що вказує на їхню приналежність до системи охорони здоров'я та необхідність отримання ліцензій на медичну практику. Подвійна підпорядкованість виокремлює дані види туризму серед інших та є одним з бар'єрів для виходу на цей ринок.

Досліджувані види туризму походять з одного джерела (спа-туризм), генеза якого пов'язана з прадавніми часами. Виокремлення санаторно-курортного туризму відбувалося поступово, протягом кількох віків, під впливом політичних, соціально-економічних, етно-демографічних, культурно-історичних та природних чинників. На території

німецькомовних країн, Франції, країн Балтії (Естонії, Латвії та Литви), Центральної та Східної Європи поширюються класичні терапевтичні методи лікування (бальнеологія, кліматотерапія та ін.), що призводить до формування санаторно-курортного туризму, розквіт якого прийшовся на XVIII–XIX, в окремих країнах XX, століття і пов'язаний передусім з досягненнями німецької школи курортології.

На інших територіях продовжує еволюціонувати спа-туризм, який характеризується відсутністю медичної складової. Зауважимо, що перебування у термальних басейнах чи вживання мінеральних вод відвідувачами на власний розсуд, хоча і забезпечує певний оздоровчо-лікувальний ефект, не розглядається нами як лікування. Слід відмітити наявність загальних рекомендацій щодо споживання спа-послуг в закладах, де медична складова практично відсутня.

Медичний напрям у спа-туризмі почав активно формуватися в 90-ті роки минулого століття, саме тоді, коли санаторно-курортний туризм входить у період свого занепаду. Зрозуміло, що визначені часові рамки досить приблизні, оскільки в різних країнах темпи розвитку досліджуваних явищ відрізняються, і ми говоримо, швидше, про наявність таких тенденцій на світовому туристичному ринку, ніж про існуючий факт, який можна застосувати для будь-якої з країн світу.

Криза, яку переживав санаторно-курортний туризм, не може вважатися за основний чинник становлення медичного напрямку в спа-туризмі, оскільки ці процеси відбувалися паралельно. Наразі обидва досліджувані явища перебувають на етапі змін, проте санаторно-курортний туризм – це вже сформована, злагоджена і достатньо консервативна складова в системі соціальної політики держави, що змушена змінюватися під впливом обставин. Тоді як медичний спа-туризм – це гнучке новоутворення, що з'явилося в системі спа-туризму у відповідь на потреби споживачів, у свідомості яких поняття «медичний спа-туризм» вказує на існування додаткового сервісу за принципом «лікарня на курорті»,

що в свою чергу формує певний стереотип споживача таких послуг.

Тобто санаторно-курортний туризм тривалий час розглядався як дієвий інструмент відновлення людського капіталу [10]. Тому уряди (особливо країн соціалістичного табору) всебічно стимулювали його розвиток: фінансували розвідки природних лікувальних ресурсів, будівництво санаторно-курортних комплексів, дослідження та впровадження інноваційних методик лікування тощо. Вони ж визначали і цільового споживача. Тоді як медичний напрямок у спа-туризмі більш орієнтований на комерційний ринок зміцнення здоров'я і розглядається насамперед як ефективний засіб отримання додаткового прибутку. Відновлення людського капіталу в даному випадку є результатом успішного функціонування медичних спа-комплексів, але не головною ціллю їхнього створення.

Отже, ми спостерігаємо два різні алгоритми існування цих процесів. Санаторно-курортний туризм: потреби держави – визначення переліку послуг – встановлення цільової аудиторії; медичний спа-туризм: потреби споживача – визначення переліку послуг – отримання прибутку виробниками послуг. Саме цей факт, на нашу думку, є основою більшості відмінностей між цими двома явищами. Розглянемо їх докладніше.

Нормативно-правове регулювання.

В зв'язку з тим, що санаторно-курортний туризм та медичний спа-туризм розвиваються на перетині двох сфер, туризму та охорони здоров'я, вони підпадають під подвійне регулювання. Суб'єкти, які працюють на цих ринках, повинні мати відповідні дозвільні документи на провадження туристичної діяльності та надання медичних послуг.

Наразі діє лише один стандарт ISO 17679:2016, IDT «Туризм та пов'язані з ним послуги. Велнес та СПА. Вимоги до послуг», який встановлює вимоги до обслуговування у велнес та спа-турах. Інші міжнародні нормативні документи в цій сфері відсутні, кожна держава встановлює власні стандарти, самостійно визначає правила сертифікації та

ліцензування, тому рівень регулювання цієї діяльності в різних країнах відрізняється.

Зауважимо, що санаторно-курортний туризм, порівняно з медичним напрямком у спа-туризмі, має краще нормативно-правове забезпечення, що зумовлено регулюванням держави даного виду діяльності. Тривалий розвиток, фінансування з бюджету держави та за рахунок страхових організацій, виробничих підприємств і т.д. передбачав узгодження інтересів зацікавлених сторін та розробку відповідних законодавчих актів, що дозволяло витримувати встановлені норми і було позитивним фактором до тих пір, поки ці норми не застарівали і починали перешкоджати подальшому розвитку галузі.

Що стосується медичного спа-туризму, ситуація з нормативно-правовим регулюванням значно складніша. Більшість питань, які унормовують процес отримання медичних послуг під час перебування в спа-готелях, дискутуються в зв'язку з існуванням відмінностей у традиціях лікарських практик різних країн, визнання методів альтернативної медицини, вимогами до професійної підготовки працівників, які надають ці послуги тощо. І якщо послуги традиційної (доказової) медицини вимагають ліцензування практично в усіх країнах, то правила та вимоги до ліцензування послуг альтернативної медицини можуть відрізнитися в різних країнах та юрисдикціях. Це створює передумови для формування нової нормативно-правової бази, пов'язаної з наданням послуг SPA, wellness, таласотерапії в сертифікованих бальнеотерапевтичних (медичних SPA), оздоровчих та таласотерапевтичних центрах [11].

Фахівці звертають увагу на відсутність відповідей навіть на самі елементарні запитання: «Який готель можна назвати оздоровчим? Як виміряти рівень оздоровчого обслуговування в готелі?», підкреслюють необхідність міжнародної правової бази в цій сфері, описують ризик для пацієнтів повернутися з інфекціями після отримання послуг лікування в іншій країні тощо [2].

Продуктова політика. Як було відзначено вище, санаторно-курортний туризм та

медичний напрямок спа-туризму функціонують одночасно в двох системах, тому пропонують лікувально-оздоровчі та туристичні (транспортні, розміщення, харчування, організації дозвілля та ін.) послуги.

Асортимент послуг на ринку санаторно-курортного туризму тривалий час регулювався державою і обмежувався поняттям «санаторно-курортне лікування». Санаторно-курортне лікування розглядається як один з елементів медичної реабілітації і рекомендується особам, які потребують відновлення після перенесених захворювань та їх загострень, або компенсації втрачених внаслідок нещасних випадків або оперативних втручань функцій організму, чи як засіб запобігання переходу недуги у хронічну форму та інвалідизації. Цей вид медичної допомоги базується на комплексному застосуванні методів бальнеології, апаратної фізіотерапії, нутріціології, лікувальної фізичної культури, масажу, інших методів фізичної медицини тощо.

Санаторно-курортне лікування – це узгоджений комплекс медичних послуг. Його ефективність забезпечується саме комплексністю послуги та узгодженістю її складових, результативність яких підтверджена науково.

Лікувальні послуги в санаторіях надаються у відповідності до клінічних протоколів, які розробляються до конкретних груп захворювань з використанням методології доказової медицини, затверджуються в установленому порядку і є обов'язковими для використання. Клінічний протокол визначає не лише методи кліматотерапії, водо-, теплолікування, апаратної фізіотерапії, які необхідно використовувати в процесі лікування, але й встановлює тип санаторного режиму, дієту, вимоги до рухового режиму, тривалість лікування тощо.

Таким чином, основу санаторно-курортного туристичного продукту складають послуги санаторно-курортного лікування, перелік яких визначається з огляду на тип захворювання споживача. Всі інші послуги, які надаються на базі санаторіїв, розглядаються як вторинні по відношенню до послуг лікування і покликані доповнювати їх, посилюючи лікувальний ефект.

Можливість формувати пропозицію у санаторно-курортному туризмі обмежується профілем санаторно-курортного закладу, який визначається державними органами з огляду на наявні природні лікувальні ресурси. Наявність цих ресурсів є головним фактором для визначення місця розташування закладу, оскільки санаторно-курортне лікування базується, в першу чергу, на методах бальнео- та кліматотерапії [12].

Вплив споживача на формування пакету санаторно-курортного продукту обмежений: наявність потреби в санаторно-курортному лікуванні та профіль закладу визначає лікар, перелік послуг та тривалість перебування встановлюється клінічним протоколом в залежності від типу захворювання. Тобто, споживач не може суттєво впливати на формування програми свого перебування. Він може до певної міри урізноманітнити організацію власного дозвілля, але не порушуючи санаторний режим та виконуючи всі призначення лікаря, інакше щодо нього можуть бути застосовані відповідні міри впливу (наприклад, повідомлення на роботу чи позбавлення права в майбутньому отримати путівку в санаторно-курортний заклад).

Асортимент послуг лікування в медичному спа-туризмі значно ширший. В пропозиції присутні методи санаторно-курортного лікування (всі, які ми перераховували вище), медичної косметології (хімічні пілінги, лазерні технології, курси гормональної корекції старіння і т. п.), альтернативної медицини (акупунктура, аюрведа, гомеопатія, хіропрактика та ін.), психотерапія, кріотерапія, пропонуються індивідуальні програми детоксикації організму, антистресової терапії тощо.

По суті, пропонуються методи як традиційної, так і комплементарної медицини, причому зі значним переважанням останньої, незважаючи на те, що її результативність дискутується, оскільки більшість методів ще не отримали підтвердження своєї ефективності в ході клінічних досліджень. Менш з тим, маркетологи медичних спа-центрів наголошують на справжній медичній цінності та

довготривалості естетичних переваг пропонувананих лікувальних послуг.

Як бачимо, в асортименті медичних центрів спа-готелів більшість послуг не пов'язані з природними джерелами, що дає необмежені можливості при визначенні місця розташування закладу. Значно різноманітніші, порівняно з санаторно-курортним туризмом, також послуги оздоровлення, харчування та організації дозвілля.

Профіль закладу та асортимент послуг визначається кон'юнктурою туристичного ринку; стратегічним баченням, фінансовими можливостями та продуктовою політикою закладу. Пропозиція на ринку медичного спа-туризму досить гнучка (пакет формується з нуля) і постійно оновлюється.

Споживач у даному випадку не обмежений у виборі закладу для відпочинку та вимогами клінічного протоколу, а тому самостійно визначає тривалість відпочинку, режим своєї життєдіяльності, формує програму перебування і може замовляти будь-які послуги (в тому числі й лікувальні) за власним бажанням, не обов'язково пов'язуючи їх з наявними захворюваннями, як це відбувається при санаторно-курортному лікуванні.

Основна причина такої різниці полягає в *джерелах фінансування* санаторно-курортного та медичного спа-туризму. Як зазначалося, санаторно-курортний туризм фінансується з державного бюджету чи страховими компаніями. Фінансування це, переважно, обмежене і здійснюється не в інтересах виробників та споживачів послуг; на ньому намагаються максимально економити, що негативно позначається на темпах введення інновацій, утриманні території, оплаті праці персоналу тощо, що врешті решт призводить до кризи. Спроби залучити комерційних споживачів одночасно з соціальними у більшості випадків не дають очікуваного результату, і тому науковцями не схвалювалися раніше [13] і не підтримуються до цього часу [6].

В медичному спа-туризмі, де споживач самостійно сплачує за отримані послуги, ситуація зовсім інша. Виробники на основі аналізу власних можливостей та ситуації на

туристичному ринку формують асортимент, визначають ціну послуги, розпоряджаються прибутком, тому краще забезпечені фінансово, що дає можливість оновлювати обладнання, вводити інновації, запрошувати висококваліфікованих фахівців і т.д.

Одним із наслідків цих особливостей є різниця в *маркетинговій політиці*: санаторно-курортні заклади не зацікавлені у формуванні кола лояльних споживачів, тому що їхні клієнти не можуть самостійно вирішувати питання вибору закладу та формування програми лікування. Натомість керівники спа-готелів реалізують таку можливість шляхом вивчення потреб споживачів і врахування їх в процесі організації роботи медичних центрів. Очевидно, що це проявляється і в процесі обслуговування: низький рівень сервісу в першому випадку, і високий – у другому.

І головна різниця між досліджуваними явищами – *цільова аудиторія*. Простежимо, чим вони відрізняються.

Санаторно-курортними послугами можуть користуватися особи різного віку. Навіть якщо не брати до уваги функціонування дитячих санаторіїв, реабілітаційний період після оперативного втручання чи наслідків ДТП може знадобитися будь-кому незалежно від віку, освіти, роду занять і т.д. Те ж саме можна сказати про пацієнтів медичних центрів спа-курортів. Але, ознайомлення з результатами емпіричних досліджень зарубіжних та вітчизняних науковців дозволило нам скласти наступні узагальнені портрети споживачів цих продуктів.

Санаторно-курортний туризм: особи від 50 років і вище (похилий вік) з наявними захворюваннями, які потребують лікування; більшість з них – пенсіонери з середньою або вищою освітою; обмеженою купівельною спроможністю та низькими очікуваннями щодо якості процедур, послуг розміщення, будівель та ін.; які проживають відносно недалеко від місця розташування закладу. До речі, такий погляд міцно закріпився і в суспільстві: у більшості населення санаторно-курортний туризм асоціюється з місцем для літніх людей

та осіб, які мають проблеми зі здоров'ям [7; 8]. Опосередковано отримані дані свідчать, що за реабілітацією після нещасних випадків чи оперативних втручань звертається значно менша кількість осіб, частина яких, без сумнівів, є працездатною.

Споживачі медичних послуг у спа-турах – це працездатні особи віком від 25 років (зрілий вік) з вищою освітою; середнім, або вищим за середній, доходом; офісні працівники або самозайняті особи, орієнтовані на короткотривалу рекреацію; переважання жінок – у межах демографічних показників. Загалом це здорові люди, орієнтовані на здоровий спосіб життя.

Як бачимо, цільові аудиторії даних сегментів туристичного ринку відрізняються за станом здоров'я, віком, зайнятістю та платоспроможністю.

Отже, в результаті порівняння санаторно-курортного туризму та медичного напрямку спа-туризму було визначено їхні спільні риси:

- основна мета подорожі для споживача – піклування про своє здоров'я (його поліпшення та відновлення);
- наявність у пропозиції лікувальних послуг, які не передбачають медичного втручання, але реалізуються фахівцями з охорони здоров'я;
- недостатнє нормативно-правове забезпечення.

Перелік відмінних рис:

- джерела фінансування (звідси різниця в ціноутворенні та маркетингу);
- цільова аудиторія;
- принципи формування програми перебування;
- вимоги до наявності природних лікувальних ресурсів.

В порівняльних дослідженнях традиційно виділяють спільне, відмінне та індивідуальне. Індивідуальне в даному випадку – це те, що характерно для конкретної країни (наприклад, по причині її географічного розташування, в силу сформованих традицій, діючого законодавства тощо) або навіть закладу (з врахуванням особливостей природного лікувального ресурсу).

Проведений аналіз дозволяє зробити наступні інформаційні рекомендації споживачам, які хочуть під час подорожі поліпшити чи відновити здоров'я:

1) пропозиція санаторно-курортного лікування передбачає перебування в санаторії, який розташовується в курортній зоні; територія закладу та приміщення можуть не відрізнятися оновленим дизайном, інтер'єром та екстер'єром; більша частина дня відпочиваючих присвячена лікувальним процедурам, які базуються на традиційних методах курортології та фізіотерапії; пропозиції по організації дозвілля обмежені, рівень сервісу здебільшого невисокий; режим життя – уповільнений; існує можливість пільгового перебування – часткової оплати вартості путівки; передбачене тривале лікування, оскільки терапевтичний ефект від дії лікувальної води є накопичувальним;

2) пропозиція медичних центрів при спателюх передбачає перебування в сучасних закладах розміщення, територія, будівлі, номери і т.д. яких відповідають визначеній категорії; лікування базується на методах як традиційної, так і комплементарної медицини; програма лікування обирається споживачем за власним бажанням; комплексність отриманих послуг, а отже й ефективність отриманих результатів також є його власною відповідальністю; організація дозвілля різноманітна, що дозволяє відпочивати з родиною та друзями, які не обов'язково потребують лікувальних послуг; рівень сервісу – високий.

З огляду на перспективу, перетворення санаторно-курортного туризму в медичний напрямок спа-туризму, на нашу думку, матиме кілька негативних наслідків. Насамперед, це позначиться на можливості отримати лікувально-оздоровчі послуги соціально незахищеним верствам населення, що

в результаті призведе до негативних впливів на перебіг хронічних хвороб та інвалідизації, отже і збільшення витрат з державного бюджету. Бальнеотерапія є більш економічно ефективною, ніж традиційна терапія, що також є перевагою в контексті зростання витрат на охорону здоров'я. Крім того, втрата одного з етапів медичної реабілітації після травм та оперативних втручань, яким є санаторно-курортне лікування, матиме наслідком подовження тривалості відновлення здоров'я людини або не повне відновлення здоров'я, а саме деяких функцій.

Висновки. В ході порівняльного аналізу концепцій двох підвидів лікувально-оздоровчого туризму: санаторно-курортного та медичного напрямків спа-туризму, було визначено їхні спільні та відмінні риси. Подібними досліджуваними явищами є за метою подорожі, пропозицією лікувальних послуг та подвійним (хоча й недостатнім) нормативно-правовим забезпеченням. Кардинально відрізняються з огляду на джерела фінансування; цільову аудиторію; принципи формування програми перебування; вимогами до наявності природних лікувальних ресурсів.

З огляду на суттєві відмінності у концепції досліджуваних явищ, вважаємо, що реформування санаторно-курортного туризму має бути обережним та регламентованим з боку держави, щоб бажання отримати миттєву фінансову вигоду не призвело до значних фінансових (і людських) втрат у перспективі.

Усвідомлення даного факту породжує значну кількість ідей щодо реформації та ребрендингу санаторно-курортного туризму, оновлення санаторно-курортної послуги, створення стратегічних альянсів між зацікавленими сторонами, що становлять значний дослідницький інтерес, вартий подальшого вивчення.

Література

1. Little J. Pampering, well-being and women's bodies in the therapeutic spaces of the spa. *Social & Cultural Geography*. 2023. Vol. 14. P. 41–58. DOI: <https://doi.org/10.1080/14649365.2012.734846>.
2. Aluculesei A.-C., Nistoreanu P., Avram D., Nistoreanu B.G. Past and Future Trends in Medical Spas: A Co-Word Analysis. *Sustainability*. 2021. № 13. P. 9646. DOI: <https://doi.org/10.3390/su13179646>.
3. Щука Г.П. Подорожі з метою оздоровлення в академічному дискурсі зарубіжних науковців / *Modern aspects of scientific research in the context of moderniyation of biological and natural*

science education : Scientific monograph. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”. 2022. C. 283–306. DOI <https://doi.org/10/30525/978-9934-26-257-9-14>.

4. Щука Г.П. Термінологічний дискурс навколо подорожей, основною метою яких є піклування про здоров'я. *Prospects for the development of the tourism and hospitality industry in Ukraine based on the experience of the European Union : Scientific monograph*. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”. 2023. C. 51–78. DOI <https://doi.org/10/30525/978-9934-26-308-8-3>.

5. Glass E. H. El Turismo de Salud desde el Enfoque Sistémico: Aplicación a la Provincia de Alicante. *Cuadernos de Turismo*. 2021. No 48. P. 123–152 DOI: <https://doi.org/10.6018/turismo.49269>.

6. Matczak A. Changes in the Structure of the Tourist Function in Kujawy Spas (Based on the Volume and Structure of Tourist Traffic). *Tourism*. 2019. No 29/2. P. 81–94. DOI: <http://dx.doi.org/10.18778/0867-5856.29.2.08>.

7. Pinos-Navarrete A.; Abarca-Álvarez F.J.; Maroto-Martos J.C. Perceptions and Profiles of Young People Regarding Spa Tourism: A Comparative Study of Students from Granada and Aachen Universities. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2022. No 19. P. 2580. DOI : <https://doi.org/10.3390/ijerph19052580>.

8. Anaya-Aguilar R.; Gemar G.; Anaya-Aguilar C. A Typology of Spa-Goers in Southern Spain. *Sustainability*. 2021. No 13. P. 3724. DOI: <https://doi.org/10.3390/su13073724>.

9. Derco J., Romaniuk P., Cehlár M. Economic Impact of the Health Insurance System on Slovak Medical Spas and Mineral Spring Spas. *Sustainability*. 2020. Vol. 12. P. 3384. DOI : [10.3390/su12083384](https://doi.org/10.3390/su12083384).

10. Щука Г.П. Санаторно-курортний туризм як засіб збереження людського капіталу. *Promising areas for the development of physical culture, sports, fitness and recreation: Scientific monograph*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. p. 420–451. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-314-9-18>.

11. Dimitrov S., Dimitrova T. Human resources as main Factor for the Development of health tourism in Bulgaria. *Trakia Journal of Sciences*, 2021. No 4. P. 314–328. DOI: [10.15547/tjs.2021.04.005](https://doi.org/10.15547/tjs.2021.04.005).

12. Lemko I. Medical rehabilitation: possibilities of natural curative factors and their artificial analogies. *21st European congress of Physical & Rehabilitation Medicine (1-6 May, 2018; Vilnius, Lithuania)*: Abstract book. P. 15

13. Smith M., Puczko L. *Health and Wellness Tourism*. Copyright. 2009 Elsevier Ltd. 417 p.

References

1. Little, J. (2023). Pampering, well-being and women's bodies in the therapeutic spaces of the spa. *Social & Cultural Geography*, 14, 41–58. <https://doi.org/10.1080/14649365.2012.734846> [in English].

2. Aluculesei, A.-C., Nistoreanu, P., Avram, D., Nistoreanu, B.G. (2021). Past and Future Trends in Medical Spas: A Co-Word Analysis. *Sustainability*, 13, 9646. <https://doi.org/10.3390/su13179646> [in English].

3. Schuka, H. P. (2022). Podorozhi z metoiu ozdovlennia v akademichnomu dyskursi zarubizhnykh naukovtsiv [Travel for the purpose of recovery in the academic discourse of foreign scientists]. In *Modern aspects of scientific research in the context of modernization of biological and natural science education : Scientific monograph*. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 283–306. <https://doi.org/10/30525/978-9934-26-257-9-14> [in Ukrainian].

4. Schuka, H. P. (2023). Terminologichnyi dyskurs navkolo podorozhei, osnovnoiu metoiu yakykh ye pikluvannia pro zdorovia [Terminological discourse around trips, which main purposes are health care]. In *Prospects for the development of the tourism and hospitality industry in Ukraine based on the experience of the European Union : Scientific monograph*. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 51–78. DOI <https://doi.org/10/30525/978-9934-26-308-8-3> [in Ukrainian].

5. Glass, E. H. (2021). Health Tourism from the Systemic Approach: Application to the Province of Alicante. *Cuadernos de Turismo*, 48, 123–152. <https://doi.org/10.6018/turismo.49269> [in Spanish].

6. Matczak, A. (2019). Changes in the Structure of the Tourist Function in Kujawy Spas (Based on the Volume and Structure of Tourist Traffic). *Tourism*, 29/2, 81–94. <http://dx.doi.org/10.18778/0867-5856.29.2.08> [in English].

7. Pinos-Navarrete, A.; Abarca-Álvarez, F.J.; Maroto-Martos, J.C. (2022). Perceptions and Profiles of Young People Regarding Spa Tourism: A Comparative Study of Students from Granada and Aachen Universities. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19, 2580. <https://doi.org/10.3390/ijerph19052580> [in English].

8. Anaya-Aguilar, R.; Gemar, G.; Anaya-Aguilar, C. (2021). A Typology of Spa-Goers in Southern Spain. *Sustainability*, 13, 3724. <https://doi.org/10.3390/su13073724> [in English].

9. Derco, J., Romaniuk, P., Cehlár, M. (2020). Economic Impact of the Health Insurance System on Slovak Medical Spas and Mineral Spring Spas. *Sustainability*, 12, 3384. <https://doi.org/10.3390/su12083384>. [in English].

10. Schuka, H. P. (2023). Sanatorno-kurortnyi turyzm yak zasib zberezhennia liudskoho kapitalu [Sanatorium-resort tourism as a means of preserving human capital]. *Promising areas for the development of physical culture, sports, fitness and recreation: Scientific monograph*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 420–451. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-314-9-18> [in Ukrainian].
11. Dimitrov S., Dimitrova T. (2021). Human resources as main Factor for the Development of health tourism in Bulgaria. *Trakia Journal of Sciences*. No4. P. 314-328. DOI : 10.15547/tjs.2021.04.005 [in English].
12. Lemko, I. (2018). Medical rehabilitation: possibilities of natural curative factors and their artificial analogies. *21st European congress of Physical & Rehabilitation Medicine (1-6 May, 2018; Vilnius, Lithuania): Abstract book*. P.15. [in English].
13. Smith, M., Puczkó, L. (2009). *Health and Wellness Tourism*. Copyright. Elsevier Ltd. 417 p. [in English].

Наукове видання

Acta Academiae Beregsasiensis: Geographica et Recreatio

№ 2, 2024

Коректура – Н. В. Славогородська
Комп'ютерна верстка – А. О. Філатов

Підписано до друку 26.01.2024 р.
Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 9,30. Запов. № 0124/059. Наклад 200 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
вул. Інглезі, 6/1, м. Одеса, 65101
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.